

THE TENDENCY OF SLUMIZATION IN THE GECEKONDU: THE EXAMPLE OF MERSIN PROVINCE*

Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ

Asst. Assoc. Dr., Mersin University, cagdereli@mersin.edu.tr
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-1530-6200>

Ahmet MAZLUM

Asst. Assoc. Dr., Cumhuriyet University, mazlum@cumhuriyet.edu.tr
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0001-7350-8671>

Mustafa TANAYDIN

Mersin University (S.S.I.), brave_man_33@hotmail.com
ORCID Number: <https://orcid.org/0000-0002-7202-9449>

Received: 28.10.2017

Accepted: 19.03.2018

ABSTRACT

In this paper, gecekondu slumization process has been described through the example of Mersin province. The subject which was dealt with can be called as the space-culture crisis of the modern society. Although the integration of different fractions of society is predicted in the modernization theories, the disintegration processes are gradually deepening especially in the big metropolis. The gecekondu which spread over the cities after the 1950s have become the space of the losers, although initially, they have harbored the hopes for holding on to the city for the social groups which have recently come from the rural areas. Within this context, the gecekondu are "slumizing." On the one hand, new self-interested capitalistic relations and the increasing poverty; on the other hand, new alignments which can be of an ethnic, sectarian or class character both are dissolving the traditional gecekondur structure. Gecekondu have started to be referred as both poverty pools which harbor unqualified labor-power and criminal districts in which the activities such as violence, theft or drugs are concentrated. The sense of belonging to space gradually vanishes in gecekondur. Now, after this observation, we have tried to describe the slumization tendency in Mersin gecekondur based on a survey which has been applied to 250 dwellings.

Keywords: Urbanization, social change, gecekondur, slum.

* The data presented in this article was supported by Mersin University as the Scientific Research Project named "The Effect of the drug Subculture Slum on the Suburb of the transformation Process: Mersin Example".

INTRODUCTION

Today the altering society structure is called "postmodern". And the main characteristic of the postmodern society lies in the fact that it is a city society. Social relations are changing within this space. One of the altering spatial relations is "slumization". Slumization is the name given to the negative transformation process of gecekondu. While gecekondus had been promising on behalf of urban integration until recent times, nowadays they display a disintegrative and confrontational character. Slums are new spatial and cultural environments which involve several negative properties such as poverty, unemployment, alienation, the spread of drug sub-culture and the increase in crime rates which are less observed in gecekondus. This fact which has become a reality of the Turkey metropolis will increasingly gain prominence. Sociology should primarily describe this new fact as it is handled in this study.

We have preferred to make a research on the issue in Mersin. The structure of Mersin which is one of the metropolis' of Turkey is heterogenic. Groups that have foundationally different value systems in the economic, political or socio-cultural respects have settled in Mersin. Central districts and gecekondus represent a divergent dual structure in Mersin. While central districts develop gecekondus areas have started to "slumize."

METHOD

In this study which has been conducted to describe the slumization process, the population (universe) has been determined as the gecekondus areas of Mersin province. As the representative of the population, the sample of the research has been constituted from Siteler, Gündoğdu and Şevket Sümer quarters. This three quarters where we have applied the survey corresponds to the 30% of the 11 quarters in the research population. We have applied the survey to 250 of gecekondus dwellings of this three quarters. The sampling rate of the research has been calculated to be 0,014. The questionnaire has been prepared by the researchers in accordance with the research problematic. There are 88 questions in the questionnaire. Questions are of a multiple-choice type. The survey has been applied in November-December 2016.

CONCEPTUAL AND THEORETICAL OUTLINE

In this study, it was aimed to depict the slumization process of gecekondus in terms of space and culture. It would be advantageous to discuss these terms (gecekondus, slum) before presenting data.

In the West, all unplanned and uncontrolled settlements are called "squatter". The settlements like gecekondus and slums which are being tried to be grouped under the term "squatter", have pretty different characteristics in terms of culture and building process (Karpas, 2003: 26-34). Differentiating especially slum and gecekondus, Karpas defines slum as "where the hope dies" and gecekondus as "where the hope is born" (1973: 2-3). That means, the concept of gecekondus (without ignoring urban problems that they create) depicts a spontaneous phenomenon which is particular to us like starting local support chains for the new habitants of cities (Çağlayandereli, 2005: 15). In general, gecekondus is defined in terms of law and described as illegal housing

which are built on public or private property without authorization and against owners' will. "Typical gecekondu ghetto starts at outskirts of a city; has no legal authorization; has no urban infrastructure like freshwater, electricity, sewage, road, school and healthcare; and is problematic in terms of property and architectural suitability." In Turkey, gecekondu are built as a result of domestic migration. Habitants of gecekondu are domestic migrant families from rural areas to urban and common trait of them is (at the beginning at least) poverty. Gecekondu, which are built with help of relatives and friends using cheap material in a short period of time, are not legal yet legitimate to some extent as they exist as a result of governments' and companies' inability in accommodating poor people (Erman, 2010: 227-228). In urbanization literature of Turkey, there is relative consensus over definition of gecekondu but definition of slum is controversial and is not widely used. Lexical meaning of slum is "an isolated dwelling form which resist values of city and characterized by corrupt – irregular social structure, poverty and bad housing in terms of health" (Webster, 1971). As Türkdoğan quotes (1996: 49) from Karpat (1973) slum is an output of American culture. In American culture (and in the West in general) slum means a zone in which; [a] crowded family/non-family groups live in big numbers; [b] poverty is dominant; [c] as well as having family life, divorce rate is at its highest; [d] literacy level is at its lowest; [e] discrimination exists; [f] drug use, murder, prostitution and violence is common; and illegal gangs are dominant; [g] overalienated people live without any physical communication to urban people. These zones which could be seen in or outskirts of cities are also known as crime zones. For instance, according to 1960 social statistics of the U.S.A, although slums had 20% of urban population, they had 50% of all diseases and theft, 45% of murders and 55% of youth crimes. Some researchers tried to explain the slums in terms of the trouble they create. According to McKenzie (1921) and H. Zorbaugh (1927) slums have chronic unorganized state. In such places, a timid and insecure lifestyle exists. On the other hand, according to W.F Whyte (1993) and G. Suttles (1968) social values are unreasonably complex in slums and they have an organizational structure which is unique to them. In slums, ethnic and religious groups like Italian, Mexican, Puerto Rican and Black live in an isolated way. They have only commercial connection (Akdiş, 1990: 27-29).

In recent studies following the change in gecekondu, in order to define the current situation of gecekondu, the term "suburb" is used. Suburb is approached as a different space and culture from gecekondu. Characteristics of slums such as aging of the buildings and infrastructure, accumulation of large population, higher crime rates, widespread of diseases, lack of communication, introversion and alienation go also for suburbs (Çağlayandereli, 2005: 134). Besides, experts of the topic list some characteristics to make an accurate definition of suburb. Being isolated by autochthon people of the city and media is one of the indicatives, for instance (Etöz, 2000: 1). Social isolation means the process of excluding people out of society by means of pauperizing, limiting basic education and discriminating so that they can not get into social life as they wish (Adaman and Keyder, 2009: 6). In general, conceptualization of social isolation stands for not being able to or being limited to reach to basic services like education, health care and accommodation (Yamanoğlu, 2006: 10). Some sociologists prefer the term "alienation" instead of social isolation. Within this mutual relation, alienator burdens the alienated with all negatives. "People living in gecekondu, who once were labeled as 'the peasant living in city', is now alienated as suburban. People living in gecekondu are not conservative peasants any more, they are the

dangerous other who are threatening basic principles of Republic such as secularism, having illegality; fundamentalists, radical reds, Kurdish chauvinists as well as drug addicts and snatchers” (Erman, 2010). Some authors foreground the economical criterion which they name not being able to consume. Hereunder, the suburban fictionalized as one who lacks aesthetic of consuming, can not benefit from advantages of city and can not apprehend urban culture (Güllüpınar and Güneş, 2011: 239; Bozkulak, 2005: 246). Some authors take denominational status into consideration in order to define the suburb. According to denominational status, people of suburbs who are working for non-manufacturing industries and unemployed people are labeled as sub-class. During the neo-liberal and global era of post 1990, the financial difference between rich and poor became bigger and bigger. Increasing in number, post-poor created the concept of sub-class. Suburb is the home of sub-class (Bozkulak, 2005: 244). Some authors predicate poverty on for definition of suburb. For example, in their study on Sultanbeyli, Işık and Pınarcıoğlu found out that poverty, which evolved yet sustained due to neo-liberal policy, disengaged traditional solidarity and paved the way for suburbanization. In so much that, micro-ethnicity of being from the same city resulted in creation of mafia organizations (2001). Some authors point to geographical and social distance between city and suburb that they claim to exist. Accordingly, suburbs are described as large social units which are intrinsic, attached yet distant to city (Tüfekçioğlu, 2015: 15). According to Tekeli, one of important reasons of this situation is mass gentrification of the city via mega projects and poor of the city’s not being able to catch up with change. Space of the city is distributed to middle income and mid-high income groups. The financial difference between the rich and the poor of the city became deeper. The word suburb which is substituted for gecekondu is a term which points not only to geographical but also to cultural, economical and political margins, even to the outskirts of the city. We have passed from a soft, unifying urbanization to a nervous and isolating one (03.10.2012). Dissociating suburb districts can gain identities free of ethnical, religious and denominational basis. In the course of time, these identities can turn into ideologies of potential conflict (Erman, 2010: 255). Some authors think that one of the important reasons of suburbanization is lack of legal and institutional regulations that can result in urban unification, and scarcity of resources. As a result of this insufficiency, public services either can not be submitted to suburbs or they hinder. The same insufficiency can result in situations that can isolate person/family out of society (Erder, 1997; quoter Şatıroğlu, 2011: 353; Adaman and Keyder, 2009: 7). From a different point of view, presence of suburbs is linked with the mandatory migration that happened during 1990s. Suburbs’ being regarded as synonym of crime resulted in misperceiving the migrators as potential criminals because of their experiences in their previous places (Bozkulak, 2005: 248). At the end of the day all features that can be grounded on definition of suburb are formed by relatively less common range of negativities in fabric of traditional suburb. The suburban who is sieged by all of those negative features is misperceived as ‘furious’ and ‘prone to violence’. Even this perception on its own can be regarded as a criterion for definition of suburb: Stigmatizing and Labeling (Erman, 2002: 193-202).

STUDY DATA

The study data is presented under three titles: At first, demographics of the sample group and spatial characteristics of survey zone is presented. After doing that, the data revealing suburbanization tendency in gecekondus is put forward.

Demographics of the Sample Group

Throughout the study, mostly heads of the families were surveyed. Average demographics of these people are 56% middle age, 63% married and 76% male

Literacy level of the sample group is close to average of Turkey. Percentage of primary and secondary school graduates is 42%, high school graduates is 38% and college graduates is 12% while the percentage of unschooled is 8%. Literacy level of wives of heads of the families is lower. While the percentage of unschooled women is 19%, the percentage of women with college education is 6%.

Sample group is dominated by small families (86%) and the percentage of small families is higher than average of Turkey (2016; 66%). Number of big families is very low (2%). The percentage of people living alone (11%) is close to average of Turkey (2016; 15%).

Of the sample group, most of the married people (90%) have children. While the number of the families with fewer (1 – 2) children is 40%, the number of families with more (3 or more) children is 50%. This data is in correlation with demographics of Turkey. Fertility rate of Turkey is decreasing systematically. However, as the fertility rate of near past was higher, ratio of young population in Turkey is relatively high when compared to countries which completed their demographic evolution.

In the sample group, number of the participants who were born in Mersin is 40%. Number of the migrants from East and South East Anatolia is higher and migrants are mostly from Mardin, Malatya, Adiyaman, Urfa and Diyarbakır, and the percentage of the migrants is 8%, 6%, 6%, 6% and 5% respectively. Number of the migrants from western cities is very few.

62% of the domestic migrants living in Mersin is 'old migrants'. Among the new migrants, percentage of those living in Mersin 1 – 5 years is 5% and 6 – 10 years is 6%. Ratio of those living in Mersin 11 – 20 years is 22%. In his migration typology, Kemal Kartal claims that migrants can gain urban identity in 20 years time at least (1992: 21-23). In accordance with this claim, we can say that most of the migrants living in study zone have gained urban identity or they are about to gain it. It is understood that, suburbs of Mersin is not getting intense migration (as it was doing in recent past).

A significant shift in domestic migration in Turkey is city to city migration that began in 1980s. Migration of peasants saturated to some extent and slowed down, and city to city migration, which results from uneven

distribution of economical opportunities, gained significance (Çağlayandereli & Arslan, 2016: 292). In the sample group number of the ones who were born in villages is 8% and this percentage is in correlation with the shift in migration dynamics of Turkey. On the other hand, people living in suburbs socialized in cities. Analyzing the perception, approach and behavior on suburbanization, the birthplace factor was evaluated as independent variable.

As profession affects social status dramatically, it is a significant variable for sociological studies. In the study, it was found out that heads of the families are employed at average urban positions like marginal workers (30%), tradesmen (32%), or do not have jobs (26%). These ratios are in correlation with the vocational expectations on suburbs. Number of ones who have a profession which requires capital or education (6%) and number of civil servants (2%) is rather low. Partners (wife) of the heads of the families are mostly unemployed (68%). In most of the families, there is no other income but head of the family's (77%).

Of the families which are surveyed on financial situation, 36% responded "bad" and 18% responded "too bad". Number of the families with moderate (27%) or good (19%) financial status is low. In the sample group, the number of the families whose income is around minimum wage (2016; 1300TL) or lower than it is 38%.

Spatial Features of Suburbs of Mersin

Survey study was carried out in Siteler, Gündoğdu and Şevket Sümer districts of Akdeniz county of Mersin. Spatial characteristics of these districts are different from gecekondu of southern cities. While the number of participants living in flats is 17%, number of those living in houses is 82%.

81% of the buildings in the districts are regarded as 'old buildings' by property owners. Half of the buildings are well-kept while the other half is not. Number of the new buildings in the districts is 13%. Number of the deserted buildings is 6%. Unauthorized structuring can be observed. Well-kept houses are turning into flats by building extra storeys over them.

When evaluated in terms of infrastructure, physical units, air conditioning and lighting, 43% of the houses strong and convenient. However, 57% of the houses have some kind of structural problems. Problems of houses may result in aging and deserting. Primary problems of the districts are insufficient infrastructure and aging of physical units. The convenience problem level of these districts is higher than country average. In 2015, it was found out that, of the houses in Turkey, 43% has insulation problems, 39% has physical problems such as leaking roofs, dump walls or broken window frames, and 24% have problems resulting from air or environmental pollution due to industry or traffic (TÜİK, 10.05.2017).

In 2016, number of the tenants is 23%. However, in gecekondu districts of Mersin, this number is (44%) almost the double of country average. At these districts, average rent is around 250 – 500TL. This price range is pretty low in comparison with better developed districts. 19% of the property owners purchased their housing. This situation can be regarded as a proof for commodification of suburbs. Distribution of short or mid-range

habitants of the suburbs is almost even. While the number of those who have been living in the city for less than 5 years is 30%, number of the ones have been living in the city for longer than 21 years is 22%. Habitants of the suburbs mostly (84%) gave financial reasons for preferring these districts.

Residents of suburbs perceive their environment underdeveloped in socio-cultural and financial terms (88% and 82%). In spite of being rather optimistic, they do not think the situation will improve in future (57% and 52%).

Suburbanization Tendency in Gecekondu Districts

The study primarily tried to answer the question “Have Turkish gecekondu districts begun reminding of suburbs of other countries?” In accordance with the gathered data, it is possible to say “yes.” One of the proofs for suburbanization is commodification of housing in gecekondu districts and it is possible to observe this change in gecekondu districts of Mersin. In Mersin, gecekondu districts are not possibilities of affordable housing any more. A gecekondu of 100-150 m² of space can cost 200,000TL. Another proof of suburbanization is increasing rate of tenancy. When this situation occurs, the physical care on housing decreases, and aging and deserting arises. The same situation can make it common for the property owners to avoid or to delay tax and thereby income of local governments’ can decrease, so can public services. Thus, because of the chain reaction of some negative shifts, standard of living in gecekondu districts decreases. In the study, it was found out that tenancy level in gecekondu districts of Mersin is at increase. 55% of the families that we have surveyed are tenants. Another proof of suburbanization is squatter. In the districts that we have studied, 53% of the buildings were modified (extra storeys were built or the structure was rebuilt at all). It is obvious that, zoning plan of gecekondu districts is violated. Besides the architectural degeneracy of gecekondu districts, the degeneration in social and cultural structure is of higher significance. Crime and violence rates are at increase in gecekondu districts. This increase has positive correlation with the increase of alcohol and drug consumption. Though the mechanical solidarity relation based on sincerity and trust has loosened throughout the gecekondu districts, it somehow can not be substituted with contractarian and rational solidarity relations. Some mafia or sect like illegal organizations which work for welfare of some certain people or groups are becoming more and more common in gecekondu districts. Significant majority of the participants’ expressing that the solidarity exists no more, reveals cultural dimension of suburbanization. If an evaluation must be carried out in terms of violence, crime and mafia formation, 85 – 90% of the participants state that violence, crime and mafia formation are at increase. Questions of the study are answered at this point. Gecekondu districts in Turkey are suburbanizing step by step, yet with characteristics particular to us as it is for South American countries. Family life exists in suburbs and prostitution is at relatively low levels, for instance.

FINDINGS (RESULTS)

The answer for the question “What are internal and external dynamics of suburbanization?” was sought.

According to survey data, internal dynamics of suburbanization are as follows:

- a) Increase in amount of informal/illegal relations is proof of suburbanization. For example, there is an increase in the number of people who running illegal business in the districts (85% of the participants agree). Number of the participants, stating that the number of young gang members is at increase is 76%.
- b) While wealthiness is growing in central parts of the city, poverty is accumulating in suburbs. The financial gap between groups is getting deeper. Growing poverty is depicted as not being able to consume. 80% of the participants agree with this depiction.
- c) For reasons of suburbanization, a significant majority of the participants (63%) drew attention to unemployment.
- d) 75% of the participants stated that people living in suburbs have no assurance of employment and accommodation.
- e) 86% of the participants who were surveyed claimed that there is an increase in drug addiction.
- f) 76% of the participants mentioned that reputation of their district is becoming synonymous with violence, terror, mafia organizations and illegal drugs.

According to data gathered throughout the study, external dynamics of suburbanization are as follows:

- a) The other social groups in city's (autochtons of city, central districts) labeling and isolating people of gecekondu consists one of the important external dynamics of suburbanization. 77% of the participants stated that they feel alienated by other social groups of the city.
- b) Legal and institutional regulations which should aim urban unification are weak. Legitimacy of gecekondu is still controversial. Even the urban transformation projects are run in line with laws that are designed for earthquakes.
- c) Participants generally complained about infrastructural insufficiency of the districts they live in. While the number of the ones who complained about electricity problems and blackouts is 62%, number of those who complained about environmental and hygiene problems is 38%. Of all the participants who are also habitants of the district, number of the ones who stated that they have infrastructural problems and need repair is 67%.
- d) Neoliberal policy is one of important external dynamics of creation of suburbs. Both governments' and companies' inefficiency in creating new positions and more common vocational insecurity extends the number of the unemployed, untrained sub-class mass. Unemployment level is around 26%. The unemployment level of participants' wives is almost double (44%).
- e) The studies districts arose because of intense domestic migration. Continuity of migration can be observed by appearance of large numbers of Syrian. As McKenzie (1926) pointed to, socially non-homogenous structure, which appear because of migration, includes possibility of competition and conflict. As most Turks and Syrian are of same religion, this link prevents conflicts relatively but similar semi-domestication process would not go the same with other migrant populations of distant

cultural characteristics. Scarce vocational positions and income structure can be main reason of cultural conflict.

As it can be understood from the internal and external dynamics of suburbanization, the dynamics, such as increasing unemployment and poverty, and lack of employment and accommodation assurance that are experienced in suburbanizing districts, are similar to McKenzie's term "concentration" who is a representative of ecological theory (1921; 1925; 1926). Concentration is grouping of some certain functions and cultural populations to certain districts of cities. In accordance with this definition, it would be appropriate to state that gecekondu districts, that is to say suburbs, which we have studied, became shelter for poor, unemployed, homeless, criminal and labelled.

In the districts that we have surveyed, it is observed that hope is a feeling which is decaying. In these districts concern for the future and unhappiness is becoming more common. More than half of the surveyed participants (58%) think that districts will not develop socially or culturally in near future. Number of those who think that districts will not develop financially is 52%. Number of indecisive is 30%. Looking at these numbers, it can be suspected that despair will become worse but this is not in correlation with standard suburban's way of thinking.

CONCLUSION and DISCUSSION

As a result of slumization of gecekondu, in the social and cultural structure, intermediate forms emerge between traditional and modern. Neither communitarian nor individualistic, this structure damages the urban integration. Neighborhood relations are getting superficial and values are changing negatively, for instance. As everything in capitalist relations web, in economical structure gecekondu are turning into commodity or property that provides unearned income. In slums, quality positions and businesses are not able to develop. One storey hovels are turning into multi-storey blocks or getting an unusable look. The political structure can create radical, introvert or sect like groups which can potentially threaten the city. Drug usage functions as catalyst in gecekondu's experiencing such a negative change. Violence and drug addiction is becoming more common.

As it has been determined in this study, slumization is now a new phenomenon in Turkish urbanization process which should be dealt with apart from the concept of gecekondu.

As the second determination and suggestion, the concept of slumization should be theoretically explained through new studies. In order to achieve this goal, of the ecological theories, McKenzie's "Urban Development Process" (1921; 1925; 1926) for instance, can be of the ability to describe formation of new suburbs. "In classical ecology theory, it is widely accepted that cities are natural zones which become different by expanding from one certain center: It is claimed that a central workplace appears then people and institutions expand from center to outskirts in characteristic patterns." According to classical ecology approach, functional zones in

a city prescribe around a center. This order runs depending on processes like centralization and decentralization; invasion and successiveness; and union and separation. These processes have a vital role on both formation of natural habitats, transformation of these habitats into cultural zones and community life's risk of facing degeneration (Yörükan, 1959: 157). During the urbanization process, while accumulation of work places in city center occurs, residents of the city leave the central zone for some reasons. The ones abandoning city center and migrants of similar background want to stay close. This kind of grouping provides confidence and assures the survival of their culture. "Thus people of certain origin create their own sub-culture by settling in certain districts of city". For example, Italian, Spanish and Black districts in the U.S.A and neighborhoods of Sivas, Erzurum and Black Sea Region people in metropolis of Turkey were formed in this way. Workplaces, accommodation and recreational zones in city are pretty active. A function or a cultural group in city can invade one another any time or vise versa. As a result of this process, the invaded district changes characteristics. "An old, declining district for instance, can become a luxury residential area by taking down old structures and building new ones" (McKenzie, 1925: 64-75; Özkalp, 2008: 337). Or a district of conservative people can be slumized by invasion of drug addiction culture. "It seems that in classical ecology theory, appearance of well determined zones of some certain characteristics is possible with invasion and successiveness. As each of these zones has a function of attracting suitable people for itself, population of the city distributes into secondary parts in accordance with profession, race, age, gender and nationality. Like formation of race and religion clans; grouping of age and gender because of families' with children leaving city center and moving of the people of more activity and less responsibility to city center; formation of modern neighborhoods on districts of high land price and rent, and formation of slums where poverty and evil patrol in zones of low land price and invasion of poor" (McKenzie, 1926: 141-154; Yörükan, 1959:161).

Actually, in the cities which are changing because of post-capitalism and globalization, for the process of slumization, Harvey's approach of "City as Accumulation of Capital" can be a vise tool of explanation (2012a: 127-287; 2012b: 287-485). In development process of capitalism, the extreme accumulation resulted in financial crisis and the capital invested on urban space in the second cycle in order to overcome the crisis. Shopping malls, luxurious residencies, education, healthcare and sports facilities are new forms of investment. Gecekondus which are close to city center are appointed as new investment zones. Even though few of the gecekondu districts are included in urban integration processes under the name of urban transformation, slumization process is in progress with most. Although construction of luxurious residencies and shopping malls is in progress on coastline of Mersin, especially in Yenişehir county, on the eastern districts of the city (Çay, Çilek, Siteler, Şevket Sümer and Gündoğdu districts) slumization tendency arose.

Slumization problem of Turkey must be studied more. It must be understood that the problem is multidimensional and has a lot of factors. In the formation and spread of slums, slum itself can not be regarded as the sole actor. "As well as slum itself, city halls, political parties, governments, local authorities and actors of real estate business (building material dealers, contractors and gecekondu mafia) have their parts" (Aslan, 2009; Erman, 2010). Slumization, which appeared during Turkish urbanization process, is a problem that must

be prevented because of its potential to widespread informal relations and harm urban integrity. After doing scientific explanation of the problem, politicians and executives who would step in for a variety of projects, must be able to come up with legitimate solutions which can increase standard of life.

GECEKONDUDA VAROŞLAŞMA EĞİLİMİ: MERSİN İLİ ÖRNEĞİ ***Mustafa ÇAĞLAYANDERELİ**

Yrd. Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, cagdereli@mersin.edu.tr
ORCID Numarası: 0000-0002-1530-6200

Ahmet MAZLUM

Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, mazlum@cumhuriyet.edu.tr
ORCID Numarası: orcid.org/0000-0001-7350-8671

Mustafa TANAYDIN

Mersin Üniversitesi (S.B.E.), brave_man_33@hotmail.com
ORCID Numarası: 0000-0002-7202-9449

Received: 28.10.2017

Accepted: 19.03.2018

Öz

Makalede gecekonduunun varoşa dönüşme süreci Mersin örneği üzerinden betimlenmiştir. Ele alınan konu modern toplumun mekân-kültür krizi olarak isimlendirilebilir. Modernleşme teorilerinde farklı toplum kesimlerinin bütünleşmesi öngörüldüğü halde, özellikle büyük metropollerde ayrışma süreçleri giderek derinleşmektedir. Türkiye’de 1950’lerden itibaren kentleri saran gecekondu, başlarda, kırsaldan yeni gelen sosyal gruplar için kente tutunma umudunu içinde barındırdığı halde, süreç içerisinde kaybedenlerin mekanı haline gelmiştir. Bu bağlamda gecekondu ‘varoşlaşmaktadır’. Bir yandan çıkarıcı yeni kapitalist ilişkiler ve artan yoksulluk diğer yandan etnik, mezhepsel ve sınıfsal karakterde olabilen yeni gruplaşmalar geleneksel gecekondu yapısını çözmektedir. Gecekondu hem niteliksiz işgücünü içerisinde barındıran yoksulluk yuvaları olarak hem de şiddet ve terör ve hırsızlık ve uyuşturucu gibi faaliyetlerin yoğunlaştığı suç bölgeleri olarak anılmaya başlamıştır. Gecekonduarda mekâna aidiyet hissi giderek kaybolmaktadır. İşte bu gözlem üzerine, Mersin gecekonduarında, 250 haneye uygulanan anket çalışması verilerine dayalı olarak varoşlaşma eğilimi betimlenmek istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kentleşme, sosyal değişim, gecekondu, varoş.

* Bu makalede sunulan saha araştırma verileri yürütücülüğünü Yrd. Doç. Dr. Mustafa Çağlayandereli’nin yaptığı ve Mustafa Tanaydın’ın araştırmacı olarak yer aldığı, 2017-1-TP2-2259 Proje Kodu ve “Gecekonduunun Varoşa Dönüşme Sürecine Uyuşturucu Alt Kültürünün Etkileri: Mersin Örneği” isimli Bilimsel Araştırma Projesi olarak Mersin Üniversitesi tarafından desteklenmiştir.

GİRİŞ

Modernleşme sürecinin başlangıcında (18. yüzyılda) doğan sosyoloji misyon bilimidir. Ortaya çıktığı yıllarda olduğu gibi günümüzde de değişen toplumsal süreçleri ve özellikle ortaya çıkan kaotik yapıları açıklamak onun işidir. Günümüzde değişen toplum yapısı postmodern olarak adlandırılmaktadır. Postmodern toplumun önemli özelliği kent toplumu (metropolis) olmasıdır. Toplumsal ilişkiler bu mekan içerisinde değişmektedir. Günümüzde kentsel mekanın önemli özelliği ise merkez-çevre, zengin-fakir ve yerli-göçmen gibi ikili yapıların, ayrışmaların hakim hale gelmesidir. Bu yapı içerisinde dikkat çeken yeni kentsel değişme konusu varoşlaşmadır. Varoşlaşma gecekondu alanlarının olumsuz manada nitelik değiştirme sürecinin adıdır. Yakın zamanlara kadar, gecekondu alanları kentsel bütünleşme adına umut vadelerlerken, şimdilerde ayrışmacı ve çatışmacı görünüm sunmaktadırlar. Varoşlar, gecekondu alanlarında görece az gözlenen yoksulluk, işsizlik, ötekileşme, uyuşturucu alt kültürünün yaygınlaşması ve suç oranlarının artması gibi bir dizi olumsuz özelliği içinde barındıran yeni mekansal ve kültürel ortamlardır. Türkiye metropollerinin gerçeği haline gelen bu olgu giderek önem kazanacaktır. Bu çalışmaya konu edildiği üzere sosyoloji bilimi öncelikle bu yeni olguyu betimlemelidir.

Türkiye'nin büyükşehirlerinden birisi olan Mersin kentinin yapısı heterojeniktir. Ekonomik, siyasal ve sosyo-kültürel temelden farklı değer sistemlerine sahip gruplar Mersin'de yer seçmişlerdir. Mersin'de merkezi semtler ile gecekondu alanlar ayrışmayı, ikili yapıyı temsil eder. Mersin'de merkezi semtler gelişirken gecekondu alanları varoşlaşmaya başlamıştır. Bu durumda kentteki ayrışma süreci hızlanmaktadır. Uyuşturucu alt kültürü bu olumsuz süreci hızlandırmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın üst evreni göç alan kentlerin gecekondu alanlarıdır. Araştırmanın alt evreni Mersin kenti gecekondu alanlarıdır. Bu evreni temsilen Siteler, Gündoğdu ve Şevket Sümer mahalleleri araştırmanın örneklemi oluşturmuştur. Anket uygulanan bu 3 mahalle araştırma evrenindeki 11 mahallenin %30'una denk düşmektedir. Sosyal bilim araştırmalarında evren niceliksel olarak büyükse %1'lik bir örneklem oranı temsil kabiliyeti açısından yeterli görülebilmektedir. Buradan hareketle ve zaman ve maliyet gibi kısıtlayıcı etkenleri de göz önüne alan araştırmacılar Mersin kent merkezindeki gecekondu hanelerinden 250'sine anket uygulamaya karar vermişlerdir. Araştırmanın örneklem oranı %14 (0,014) olarak hesap edilmiştir. Örneklem büyüklüğü ve dağılımı orantılı tabakalı rasgele örneklem tekniğine uygun olarak hesaplanmıştır. Anket soru formu araştırma problemine uygun olarak araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Soru formunda 88 adet soru bulunmaktadır. Sorular çoktan seçmeli türde hazırlanmıştır. Anketler 2016 yılının Kasım-Aralık aylarında uygulanmıştır.

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bu çalışmada mekân ve kültür olarak gecekondu alanlarının varoşa dönüşme süreci betimlenmek istenmiştir. Bu iki kavramı (gecekondu, varoş) araştırma verilerini sunmadan önce tartışmak yararlı olacaktır.

Batı'da plansız, düzensiz ve denetimsiz yerleşmelerin tümüne birden Squatter denilmektedir. Bu genel kavram altında toparlamaya çalışılan gecekondu ve slum gibi yerleşmeler hem kültürel bakımdan hem de kuruluş sürecinin özel koşulları açısından farklı nitelikler arz ederler (Karpas, 2003: 26-34). Özellikle slum ve gecekondu karşılaştırmasını yapan Karpas, bu iki yerleşimin farklılığına dikkat çekmek üzere, slum için "umudun bittiği yer" ve gecekondu için "umudun başladığı yer" ifadelerini kullanmaktadır (1973: 2-3). Demek oluyor ki gecekondu kavramı, (yol açtığı kentsel sorunları göz ardı etmeden) yeni gelenlerin kentte tutunabilmek için, yerel dayanışma ağları oluşturmaları gibi, bize özgü yanları olan, spontane gelişen bir olguyu ifade etmektedir (Çağlayandereli, 2005: 15). "Gecekondu tanımı genelde yasallık üzerinden yapılmakta ve kendine ait olmayan, kamuya ait ya da özel mülkiyet olan araziye sahibinin rızası dışında ruhsatsız yapılmış yasa dışı yapılar olarak tanımlanmaktadır. Tipik bir gecekondu yerleşimi kentin çeperinde oluşmakta; yasal statüsü bulunmamakta; su, elektrik, kanalizasyon, yol, okul, sağlık ocağı gibi kentsel alt yapı ve hizmetlerden yoksun olmakta ve hem mülkiyet, hem de yapı kurallarına uygunluk açısından sorunlu görülmektedir". Türkiye'de gecekondu icğöç olayı neticesinde oluşmaktadır. Gecekonducular genelde köyden kente gelen ailelerdir ve bu ailelerin ortak özelliği (en azından başlarda) yoksul olmalarıdır. Hısım akraba yardımıyla, ucuz malzemeden, birkaç günde, yapıveren gecekondu, yasal olmasa bile, devletin ve sermaye kesiminin yoksul halk kesimlerine konut sağlamakta yetersiz kalmaları sonucunda ortaya çıktıkları için, belli bir meşruiyet de taşımaktadır (Erman, 2010: 227-228). Türkiye kentleşme yazınında gecekonduyun tanımı üzerinde görece uzlaşa sağlanmıştır ama slum kavramının tanımı tartışmalıdır ve yaygın kullanılmamaktadır. Sözlük anlamına göre 'slum', "bozuk-düzensiz bir sosyal yapının, yoksulluğun ve kötü haldeki sağlığa dokuncalı yapıların karakterize ettiği, kentin değer ve alışkanlıklarının dışında, oldukça kapalı bir oturma biçimi"dir (Webster, 1971). Türkoğlan'ın (1996: 49) Karpas'tan (1973) aktardığı biçimiyle slum, Amerikan kültürünün bir ürünüdür. Amerikan toplumunda (ve genel olarak Batı'da); [a] kalabalık aile ve/veya aile dışı grupların bir arada ve üst üste bir yaşam alanı oluşturduğu; [b] yoksulluğun hâkim olduğu; [c] aile yaşantısının olmasının yanında boşanma oranının en yüksek düzeyde seyrettiği; [d] okuma-yazma oranının en alt düzeyde olduğu; [e] ırk ayrımının yapıldığı; [f] organize suç örgütlerinin bölgelediği ve uyuşturucu, cinayet ve fuhuş gibi türlü suçların yaygınlaştığı ve şiddetin kol gezdiği; [g] aşırı yabancılaşma duygusuna sahip insanların kent halkından kopuk olarak kent merkezinde veya kent çevresinde yaşadığı belirli bölgelere slum denilmektedir. Kentin içinde ve çeperinde olabilen bu bölgeler aynı zamanda suç bölgesi olarak da anılmaktadır. Örneğin, ABD'de 1960 yılı sosyal istatistiklerine göre, slum'lar kent nüfusunun %20'sine sahipti ama tüm hastalıkların %50'si, hırsızlıkların %50'si, cinayetlerin %45'i, genç suçluluğunun %55'i buralardaydı. Batılı araştırmacılar yol açtıkları bu türlü olumsuzluklardan hareketle slum'ları açıklamaya çalışmışlardır. McKenzie (1921) ve H. Zorbaugh'ın (1927) gözlemine göre, slum'larda genel bir örgütsüzlük söz konusudur. Bu tür yerlerde dış dünyaya kapalı, ürkek ve güvensiz bir yaşam söz konusudur. W.F. Whyte (1993) ve G. Suttles'ın (1968) gözlemine göre ise slum'larda mevcut toplumsal değerler ile anlaşılamayacak kadar karmaşık ve kendine özgü (ya da kaotik) bir örgütlenme mevcuttur. Slum'larda İtalyan, Meksikalı, Portorikolu ve Zenci gibi çeşitli etnik ve dini gruplar kendi içine kapalı yaşamaktadırlar. Bunların arasında sadece ticari ilişkiler söz konusudur (Akdiş, 1990: 27-29).

Son zamanlarda gecekonduardaki değişimi takip eden çalışmalarda, gecekonduarın büründüğü yeni görünüm için (slum yerine) varoş kavramı kullanılmaya başlamıştır. Varoş, gecekonduardan farklı bir mekan ve kültür olarak ele alınmaktadır. Slum tanımı için sıralanan binaların köhnemesi, alt yapı eskimesi, aşırı nüfus yığılması veya terk etme, suç oranlarının yükselmesi, hastalıkların yaygınlaşması, kurlsızlık, iletişimsizlik, içe kapanma ve yabancılaşma gibi pek çok özelliğın varoş tanımı için de geçerli olduğı ifade edilmektedir (Çağlayandereli, 2005: 134). Bununla birlikte konunun uzmanları ayrı bir varoş tanımı yapabilmek için bir dizi özellik sıralamaktadırlar. Örneğın kentin yerlileri (kentsoylular) ya da medya tarafından sosyal dışlanma belirleyici bir özelliktir (Etöz, 2000: 1). Sosyal dışlanma, kişilerin yoksulluk, temel eğitim becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir (Adaman ve Keyder, 2009: 6) Genel olarak sosyal dışlanmanın kavramsallaştırılmasında eğitim, sağlık, barınma gibi temel hizmetlere ulaşamama ya da ulaşım sürecinde dezavantajlı olma durumudur (Yamanoğlu, 2006: 10). Kimi sosyal bilimciler sosyal dışlama yerine ötekileştirme kavramını tercih etmektedirler. İki taraflı bu ilişkide ötekileştiren ötekileştirilene tüm olumsuzlukları yüklemektedir: “Bir zamanlar 'kentteki köylü' kategorisi altında birleştirilen gecekondu halkı, bugün 'varoşlu' kavramı altında ötekileştirilmektedir. Artık gecekondu kentteki mazbut köylü ailesi değildir; laiklik gibi Cumhuriyet'in temel ilkelerini tehdit eden, yasa dışılığı barındıran, kökten dincisi, radikal solcusu, Kürt milliyetçisi, bunun yanında tinercisi, kapkaçısı ile tehlikeli ötekidir; kenti kuşatarak teslim almaktadır” (Erman, 2010). Kimi yazarlar tüketememek olarak adlandırdıkları ekonomik ölçütü öncelerler. Buna göre varoşlu birey, tüketim estetiğinden yoksun olan, kentin nimetlerinden yararlanamayan ve kent kültürünü yakalayamamış birisi olarak kurgulanmaktadır (Güllüpinar ve Güneş, 2011: 239; Bozkulak, 2005: 246). Kimi yazarlar varoş tanımı için sınıfsal durumu önemsemektedirler. Buna göre, varoşlarda üretim sürecine dâhil olamayan işkollarında çalışan ve/veya mesleksiz/işsiz bireyler sınıf-altı kavramı altında toplanmaktadır. Özellikle 1990 sonrası neoliberal ve küresel dönemde, yoksulluk-zenginlik makasındaki mesafe giderek açılmıştır. Sayıları artan post-yoksullar sınıf-altı kavramını ortaya çıkarmıştır. Varoş, ‘sınıf-altı’nın mekânıdır (Bozkulak, 2005: 244). Kimi yazarlar varoş tanımı için doğrudan yoksulluk kavramını esas alırlar. Örneğın Işık ve Pınarcıoğlu Sultanbeyli araştırmasında neoliberal politika etkisiyle değişen ve fakat süreklileşen yoksulluğın geleneksel dayanışma ilişkilerini çözdüğünü ve varoşlaşmaya yol açtığını gözlemişlerdir. O kadar ki hemşehriliğın mafyalaşması söz konusudur (2001). Kimi yazarlar kentle varoş arasında var olduğunu iddia ettikleri coğrafi ve sosyal mesafeye dikkat çekmektedirler. Buna göre varoş alanlar, kente eklemlenmiş, yamanmış ama kentten kopuk, kendi içine kapalı, büyük toplumsal birimler olarak nitelenmektedir (Tüfekçioğlu, 2015: 15). Tekeli’ye göre, bunun önemli nedeni, kentin mega projelerle toplu olarak soylulaştırılması neticesinde kent yoksullarının kentte tutunamaz hale gelmesidir. Kent mekânı orta ve üst-orta gelir gruplarına tahsis edilmiştir. “Kentin yeni varsıları ve yoksulları arasında mesafe artmıştır. Gecekonduunun yerine geçen varoş artık sadece coğrafi olarak değil, kültürel, ekonomik ve siyasi olarak da şehrin marjinlerine ve hatta dışına işaret eden bir kavram. Yumuşak ve bütünleştirmeci bir kentleşmeden gergin ve dışlayıcı kentleşmeye geçilmiştir” (03 Ekim 2012). Ayrışan varoş semtler zamanla etnik, dinsel ve sınıfsal temelden farklı kimlik edinebilmektedirler. Ve zamanla bu kimlikler çatışma potansiyeli olan ideolojilere dönüşebilmektedirler (Erman, 2010: 255). Kimi yazarlara göre varoşlaşmanın önemli bir nedeni

kentsel bütünleşmeyi sağlayabilecek yasal, kurumsal düzenlemelerin eksik olması ve kaynak kıtlığıdır. Bunun sonucu varoş alanlara gereken kamusal hizmetler sunulamamakta veya aksamaktadır. Bu ise kişiyi/haneyi toplum dışına itebilecek ortam oluşturmaktadır (Erder, 1997; aktaran Şatıroğlu, 2011: 353; Adaman ve Keyder, 2009: 7). Bir başka bakış açısından varoşlar, 1990'lı yıllardaki zorunlu göç olayı ile ilişkilendirilmektedir. Varoş'un kendisinin suç ile anılır olması, göç ile gelen bireylerin geldikleri yerlerde bunu tecrübe etmiş olmalarından ötürü potansiyel şiddet ve suç unsuru olarak görülmelerine neden olmuş ve varoş alanlarla özdeş tutulmuşlardır (Bozkulak, 2005: 248). Sonuçta varoş tanımına esas alınabilecek tüm bu özellikler geleneksel gecekondu dokusunda görece az gözlenen olumsuzluklar silsilesi oluşturmaktadır. Bu olumsuz özelliklerin sarıp sarmaladığı varoş insanı 'kızgın' ve 'şiddete başvurabilir' olarak algılanmaktadır. Aslında bu algı bile varoş tanımına esas alınabilecek bir başka ölçüt kabul edilebilir: Damgalama ve etiketleme (Erman, 2002: 193-202).

ARAŞTIRMA VERİLERİ

Araştırma verileri üç başlık altında sunulmuştur: İlk, örneklem grubunun demografik özellikleri ve araştırma alanının mekânsal özellikleri tanıtılmıştır. Ardından gecekonduadaki varoşlaşma eğilimini yansıtan veriler gözler önüne serilmiştir.

Örneklem Grubunun Demografik Özellikleri

Araştırmada çoğunlukla hane reisleri ile görüşüldü. Bu kişilerin ortalama demografik özellikleri orta yaş grubundan (%56), evli (%63) ve erkek (%76) olmalarıdır.

Örneklem grubunun eğitim düzeyi Türkiye ortalamasına yakındır. Okul mezunu olmayanlar %8 oranında olduğu halde ilköğretim mezunları %42, ortaöğretim mezunları %38 ve yükseköğretim mezunları %12 oranındadır. Hane reislerinin eşlerinin (kadınların) okuma-yazma oranı kendilerine göre daha düşüktür. Hiç okula gitmemiş kadın oranı %19 olduğu halde yükseköğrenim gören kadın oranı %6'dır.

Örneklem grubunda çekirdek aile tipi hâkimdir (%86). Çekirdek aile oranı Türkiye ortalamasından (2016; %66) yüksektir. Geniş aile tipi yok denecek kadar azalmıştır (%2). Yalnız yaşama oranı (%11) ise Türkiye ortalamasına (2016; %15) yakındır.

Örneklem grubunda evli olanların çoğunluğu (%90) çocuk sahibidir. Az çocuklu aile (1-2 çocuk) oranı %40 olduğu halde çok çocuklu aile (3 ve üzeri çocuk) oranı %50'dir. Bu veri Türkiye'nin demografik yapısı ile uyumludur. Türkiye'de doğurganlık hızı sistematik olarak düşmektedir. Ancak yakın geçmişte doğurganlık hızı yüksek olduğu için demografik evrim sürecini tamamlamış ülkelere göre Türkiye'nin genç nüfus oranı şu an için görece yüksektir.

Örneklem grubunda doğum yeri Mersin olan (yerli) birey oranı %40 tespit edilmiştir. Göç ederek Mersin'e gelenler arasında Mardinli (%8), Malatyalı (%6), Adıyamanlı (%6), Urfalı (%6) ve Diyarbakırlı (%5) başta olmak

üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden gelenlerin oranı yüksektir. Batı bölgelerinden gelenler yok denecek kadar azdır.

Mersin'e dışarıdan gelenlerin çoğu (%62) 'eski göçmen' statüsündedir. Yeni göçmenler içerisinde 1–5 yıldır Mersin'de ikamet edenler %5 ve 6–10 yıldır Mersin'de ikamet edenler %6 oranındadır. 'Orta sürede' yani 11–20 yıldır Mersin'de ikamet edenlerin oranı ise %22'dir. Kemal Kartal geliştirdiği göç tipolojisinde dışarıdan gelenlerin ancak 20 yıllık sürede kentli kimliği edinebildiğini söylemektedir (1992: 21–23). Buna göre araştırma alanında ikamet edenlerin çoğunluğu Mersinli kimliği edinmiş ya da edinmek üzereydi diyebiliriz. Mersin varoşlarına (yakın geçmişte olduğu gibi) yoğun göç akını olmadığı da anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin göç dinamiğindeki önemli bir değişim, 1980'lerde başlayan kentler arası göçtür. Ülkede köylü göçü belli bir doygunluğa ulaşmış ve hızı azalmıştır bunun yerine, ekonomik fırsatların mekânsal dağılımının eşitsiz olmasından kaynaklanan kentten-kente göçler önem kazanmaya başlamıştır (Çağlayandereli & Arslan, 2016: 292). Örneklem grubunda köy doğumlu olanların oranının %8 olması Türkiye'nin göç dinamiğindeki bu değişimle uyumludur. Bir başka açıdan varoş alanlarda ikamet eden bireyler kente sosyalleşmişlerdir. İdari açıdan doğum yeri değişkeni varoşlaşma konusundaki algı, tutum ve davranışlar analiz edilirken bağımsız değişken olarak değerlendirilmiştir.

Meslek sosyal statüyü önemli ölçüde belirlediği için sosyolojik araştırmaların önemli değişkenidir. Araştırmada hane reisi statüsünde olan bireylerin marjinal işler - işçilik (%30), esnafılık (%32) gibi ortalama kent meslekleri icra ettikleri veya mesleksiz oldukları - çalışmadıkları (%26) tespit edilmiştir. Bu varoş alan için beklentiye uygun veridir. Semtte sermaye veya eğitim gerektiren nitelikli işlere sahip olanlar (%6) veya memur olanlar (%2) oranı düşüktür. Hane reisinin eşi (kadın) genel olarak çalışmamaktadır (%68). Hanelerin çoğunluğunda eve gelir getiren bir başka kişi yoktur (%77).

Görüşme yapılan haneler ekonomik durumlarını %36 oranında kötü ve %18 oranında da çok kötü olarak bildirmiştir. Ekonomik durumu orta (%27) ve iyi (%19) olan hane oranı düşüktür. Örneklem grubunda asgari ücret ve altında (2016; 1300 TL ve az) geliri olan hane oranı %38'dir.

Mersin Gecekondu Alanlarının Mekânsal Özellikleri

Anket uygulaması Mersin Akdeniz İlçesinin Siteler, Gündoğdu ve Şevket Sümer mahallelerinde gerçekleştirilmiştir. Bu semtlerin mekânsal özellikleri güney illerinin gecekondularından çok farklı değildir. Araştırmaya katılan semt sakinlerinin %82'si müstakil evlerde ikamet ettiği halde apartmanda oturan oranı %17'dir.

Semtteki konutların %81'i hane sahiplerince "eski bina" olarak nitelenmiştir. Eski binaların yarısı bakımlı yarısı bakımsızdır. Semtte yeni bina oranı %13'tür. Yeni binalar bakımlıdır. Semtte metruk bina oranı ise %6'dır. Bu semtlerinde kaçak yapılaşma gözlenmektedir. Bakımlı müstakil evler, üzerlerine kat çıkılması suretiyle zamanla apartmanlaşmaktadır.

Semtteki konutlar altyapı, fiziki birimler, iklimlendirme ve ışıklık gibi özellikleri itibariyle değerlendirildiğinde, hanelerin %43'ünde konut konfor donanımı mevcuttur ve sağlamdır. Buna karşın %57 oranında konutun çeşitli problemi vardır. Problemi olan konutlar ileride köhneleşmeye yol açabilecek niteliktedir. Semtte altyapı ve fiziki birim eskimesi başta gelen problemlerdir. Semtte tespit edilen konfor donanımı problemleri Türkiye ortalamasından yüksektir. 2015 yılında Türkiye'de konutların %43'ünde yalıtımdan kaynaklanan iklimlendirme problemi, %39'unda sızdıran çatı, nemli duvarlar, çürümüş pencere çerçevesi gibi fiziki problemler ve %24'ünün de trafik veya endüstrinin neden olduğu hava kirliliği, çevre kirliliği veya diğer çevresel sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir (TÜİK, 10.05.2017).

2016 yılı itibariyle Türkiye konut kiracılık oranı %23'tür. Mersin gecekondularında ise konut kiracılık oranı bunun iki katı (%44) olarak tespit edilmiştir. Ortalama kira bedeli 250–500 TL'dir. Bu fiyat kentin gelişmiş semtlerine göre oldukça düşüktür. Semtte mal sahibi olanların %19'u konutu satın almıştır. Bu durum gecekonduların metalaşması söyleminin argüman olarak kullanılabilir. Semtte kısa, orta ve uzun vade oturanlar yaklaşık eşit dağılmıştır. 5 yıldan az süredir kentte oturanların oranı %30 olduğu halde 21 yıldan çok sürede semtte oturanların oranı %22'dir. Semt sakinleri semti tercih nedeni olarak çoğunlukla ekonomik zorunluluk demişlerdir (%84).

Gecekonduların sakinleri oturdukları semtleri sosyo-kültürel ve ekonomik olarak gelişmemiş olarak algılamaktadırlar (%88 ve %82). Bu durumun (biraz iyimserlik olmakla birlikte) yakın gelecekte de görece değişmeyeceğini tahmin etmektedirler (%57 ve %52).

Gecekonduların Alanlarında Varoşlaşma Eğilimleri

Araştırmada öncelikle "Türkiye gecekonduların alanları başka toplumlarda gözlenen varoşlara benzemeye başlamış mıdır?" sorusuna cevap aranmıştır. Eldeki verilere göre bu soruya "Evet" cevabı verebiliriz. Varoşlaşmanın argümanlarından biri konutların ticari meta haline geliyor olmasıdır ki Mersin gecekondularında bu değişim gözlenmektedir. Mersin'de gecekonduların konut artık ucuza oturulabilecek mekân olmaktan uzaklaşmıştır. Emlak ilanlarında 100-150 m2 bir gecekonduların ortalama 200 bin TL civarında satılmaktadır. Varoşlaşmanın diğer bir argümanı kiracılık oranının yükselmesidir. Bu durumda kullanıcıların konutlara (bakım, onarım gibi) ilgileri azalmakta ve ilerleyen süreçte semtte köhneleşme baş göstermektedir. Yine bu durum mal sahiplerinde vergi ödememek veya ödemeyi aksatmak davranışlarını yaygınlaştırmakta ve buna bağlı olarak, yerel yönetimlerin gelirleri azaldığı için kamusal hizmetler aksayabilmektedir. Böylece, bir seri, birbirini etkileyen bu olumsuz değişimler neticesinde gecekonduların yaşam kalitesi düşmektedir. Araştırmada Mersin gecekondularında kiracılık oranının yükseldiği tespit edilmiştir. Anket uyguladığımız hanelerin %55'inin oturduğu konut kendisine ait değildir. Varoşlaşmanın bir başka argümanı düzensiz yerleşme (squatter) olma özelliğidir. Araştırma yapılan semtlerin binalarının %53'lük bölümünde değişiklikler yapılarak kat çıkıldığı veya yeniden inşa edildiği tespit edilmiştir. Buna göre, gecekonduların alanlarında imar planına muhalefet edilmektedir. Gecekonduların alanlarının fiziki görünümünün olumsuz değişimi yanında ve belki bundan daha önemlisi sosyal ve kültürel yapıda ortaya çıkan olumsuzluklardır. Gecekonduların semtlerinde şiddet ve suç olayları artış

göstermektedir. Bu durum, alkol ve uyuşturucu ticaretinin ve kullanımının yaygınlaşmasıyla da doğru orantılıdır. Gecekondu semtlerinde samimi ve güvene dayalı mekanik dayanışma ilişkileri çözüldüğü halde bunun yerini sözleşmeci ve rasyonel nitelikte organik dayanışma ilişkileri alamamaktadır. Gecekondu semtlerinde belirli kesimlere çıkar sağlayan cemaat ve mafya tipi enformel ilişkiler yaygınlaşmaktadır. Özellikle araştırmamıza katılan erkeklerin önemli bir bölümünün konu-komşu dayanışma ilişkilerinin kalmadığını söylemesi varoşlaşmanın kültürel boyutunun su yüzüne çıkması olarak değerlendirilebilir. Şiddet, suç ve mafyalaşma üzerinden bir okuma yapmak gerekirse araştırmaya katılan bireylerin %85-90'lık kısmı şiddet, suç ve mafyalaşmanın arttığını dile getirmektedir. Araştırmanın soruları bu bağlamda cevap bulmuş oldu. Türkiye’de gecekondu giderek varoşlaşmaktadır, fakat bu durumun, Latin Amerika ülkelerinde olduğu gibi az gelişmiş toplumlardan farklı ve bize özgü yanları da vardır. Örneğin varoş alanlarda aile yaşamı devam etmekte ve fuhuş olayları görece az gözlenmektedir.

BULGULAR

Araştırmada ikinci olarak “Varoşlaşmanın iç ve dış dinamikleri nedir?” sorusuna cevap aranmıştır. Araştırma verilerine göre, *varoşlaşmanın iç dinamikleri* şöyle tespit edilmiştir:

- a) Enformel ilişkilerin giderek artması varoşlaşmanın önemli göstergesidir. Örneğin semtte kanunsuz iş yapanların sayısında artış vardır (%85 bu görüşte). Genç çete üyelerinin sayısının arttığını dile getiren katılımcı oranı %76’dır.
- b) Kentin merkezi semtlerindeki zenginlik karşısında varoş alanlarda yoksulluk birikmektedir. Bu ikili yapı giderek derinleşmektedir. Artan yoksulluk tüketememe olarak da ifade edilmektedir. Araştırmaya katılanların %80’i bu durumu onaylamıştır.
- c) Araştırmaya katılanların önemli kesimi (%63) varoşlaşmanın nedenlerinden birisi olarak işsizliğe dikkat çekmiştir.
- d) Araştırmaya katılanların %75’i semtlerindeki bireylerin çalışma ve barınma güvencesinin olmadığını dile getirmiştir.
- e) Araştırma kapsamında görüşülen bireylerin %86’sı semtlerinde uyuşturucu madde kullanımında artış olduğunu ifade etmiştir.
- f) Araştırmaya katılanların %76’sı semtlerinin giderek şiddet, terör, mafya ve uyuşturucu gibi kötü kavramlarla anılmaya başladığından şikâyet etmiştir.

Araştırma verilerine göre, *varoşlaşmanın dış dinamikleri* şöyle tespit edilmiştir:

- a) Kentteki diğer kesimlerin (kent soylular, merkezi semtler) gecekonducuları yaftalaması ve giderek dışlaması varoşlaşmanın önemli dış dinamiğini oluşturur. Araştırmaya katılanların %77’si, kentin diğer kesimleri tarafından dışlandıklarını hissettiklerini ifade etmiştir.

- b) Kentsel bütünleşmeyi sağlayacak yasal ve kurumsal düzenlemeler eksiktir. Gecekonduların meşruiyeti hala tartışmalıdır. Kentsel dönüşüm projeleri bile deprem yasasına dayalı olarak yürütülmektedir.
- c) Araştırmaya katılanlar genel olarak semtlerindeki altyapıdan şikâyetçi olmuşlardır. Elektrik altyapısı ve kesintisi konusunda problemlerin varlığını dile getirenlerin oranı %62 iken çöp ve çevre konularında problemlerin olduğunu dile getirenlerin oranı %38'dir. Tüm semt sakinleri arasında oturduğu konutta altyapı donanım eksikliği veya altyapı tamir gereksinimi olduğunu bildirenlerin oranı %67'dir.
- d) Neoliberal politikalar varoşların oluşmasının önemli dış dinamiğidir. Gerek devletin gerekse özel sektörün yeni istihdam alanları yaratamaması ve giderek iş güvencesizliğinin yaygınlaşması neticesinde hayata pamuk ipliği ile bağlı mesleksiz, işsiz sınıf-altı kitle büyümektedir. İşsizlik oranı %26 civarındadır. Araştırmaya katılanların eşlerinin işsizlik oranı bunun iki katıdır (%44).
- e) Araştırmada incelenen semtler yoğun göç sonucunda kurulmuşlardır. Bu semtlerde göç sürecinin bitmediği Suriyeli göçü örneğinden anlaşılmaktadır. Göçe bağlı gelişen heterojenik yapı McKenzie'nin (1926) dikkat çektiği üzere rekabet ve çatışma potansiyelini içinde barındırmaktadır. Suriyeliler ile din kardeşliği temelinden bağ olması çıkar çatışmalarını görece önlese de kültürel bağın olmadığı başka göçmen gruplarıyla aynı kültürleşme sürecinin yaşanacağı şüphelidir. Özellikle kısıtlı iş ve gelir yapısı kültürel çatışmanın temel nedeni olabilir.

Varoşlaşmanın iç ve dış dinamikleri hakkındaki verilerden anlaşılabileceği üzere, varoşa dönüşen semtlerde artan işsizlik, yoksulluk ve çalışma ve barınma güvencesinin olmayışı gibi dinamikler, ekolojik teori temsilcilerinden McKenzie'nin konsantrasyon (yoğunlaşma) adını verdiği duruma benzemektedir (1921; 1925; 1926). Konsantrasyon, belli işlevlerin, kültür gruplarının kentin belirli semtlerinde toplanmasıdır. Buna uygun olarak söyleyebiliriz ki incelediğimiz gecekondu semtleri; yeni adıyla varoşlar, yoksulların, işsizlerin, barınma ve çalışma güvencesi olmayanların, suç olaylarıyla iç içe yaşayanların, tüketemeyenlerin, etiketlenenlerin, kısaca kaybedenlerin mekânı haline gelmiştir.

Anket uyguladığımız semtlerde umudun tükenen bir duygu durum olduğu gözlenmiştir. Bu semtlerde gelecek kaygısı ve mutsuzluk yaygınlaşmaktadır. Görüştüğümüz bireylerin yarıdan fazlası (%58) yakın gelecekte semtlerinin sosyal ve kültürel olarak gelişmeyeceğini düşünmektedir. Yakın gelecekte semtlerinin ekonomik anlamda gelişmeyeceğini düşünenlerin oranı %52'dir. Kararsızlar ise %30 oranındadır. Buna göre, umutsuzluğun yakın gelecekte daha da derinleşeceği söylenebilir ki bu klasik gecekondu insanının düşünce yapısına uygun değildir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Gecekondu alanların varoşlaşması neticesinde, sosyal ve kültürel yapıda geleneksel ile modern arasında ara formlar oluşmaktadır. Ne toplulukçu ne de bireyci özellikte olan bu yapı kentsel bütünleşmeye zarar vermektedir. Gecekondularda örneğin, komşu ilişkileri yüzeyselleşmekte, insani değerler negatif yönde değişmektedir. Ekonomik yapıda kapitalist ilişki ağlarında yer alan diğer tüm şeyler gibi gecekondu da birer metaya, rant sağlanan şeye dönüşmektedir. Varoş alanlarda nitelikli işler ve işyerleri gelişmemektedir. Tek

katlı, derme-çatma evler, çok katlı beton yığınlarına dönüşmekte veya atıl bir görünüm almaktadır. Siyasal yapıda ise radikal, içe kapanık ve cemaat tarzı olabilen sosyal ilişkiler türemekte ve bunlar kent için potansiyel tehdit oluşturmaktadır. Gecekonduların bu olumsuz değişimine uyuşturucu alt kültürünün hızlandırıcı etkisi olmaktadır. Şiddet, uyuşturucu daha görünür bir hal almaktadır.

Bu araştırmanın genel bulgusu olarak ifade edebiliriz ki varoşlaşma artık Türkiye kentleşme sürecinde gecekondu kavramından ayrı ele alınması gereken yeni bir olgudur.

İkinci tespit ve öneri olarak söyleyebiliriz ki, varoşlaşma olgusu yeni çalışmalarla teorik olarak açıklanmalıdır. Bunun için örneğin, ekolojik teoriler içerisinde McKenzie'nin (1921; 1925; 1926) "Kentsel Büyüme Süreci" modeli erken varoş (henüz gecekondu) mahallelerinin oluşumunu açıklayabilecek yetkinlikte gözükmemektedir. "Klasik ekolojide umumiyetle şehrin bir merkezden çevreye doğru yayılan tabii alanlar şeklinde farklılaştığı kabul edilmektedir: Şehrin gelişmesinde önce merkezi bir iş yerinin teşekkül ettiği, daha sonra insani varlıklar ve müesseselerin bu merkezden çevreye doğru giden karakteristik kalıplar halinde dağıldıkları ileri sürülmüştür". Klasik ekoloji yaklaşımına göre, kentteki işlevsel alanlar belli bir özek etrafında düzen oluşturlar. Bu düzen, merkezileşme ve merkezden uzaklaşma; istila ve ard-ardalık, toplanma ve ayrılma gibi süreçlere bağlı işler. Bu süreçler hem doğal alanların oluşumunda, hem bunların kültürel alanlar halini almasında, hem de topluluk hayatının her an bozulabilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmasında birinci derecede rol oynarlar (Yörük, 1959: 157). Kentleşme sürecinde kent merkezinde işyeri yoğunlaşması yaşanırken bir yandan da merkezde oturanlar farklı nedenlerle merkez dışına kaçarlar. Merkezden ayrılan ve dışarıdan göçle gelen insanlar arasında aynı kültüre bağlı olanlar bir arada bulunmak isterler. Bu gruplaşma onlara hem güven sağlar hem de kültürlerinin sürdürülebilirliğini garantiler. "Böylece, kentin belirli bölgelerinde belirli yörelerden gelen insanlar yerleşerek alt kültürlerini oluşturlar". Örneğin, Amerika'daki zenci, İtalyan, İspanyol... mahalleleri veya Türkiye'deki Sivaslılar, Erzurumlular, Karadenizliler... mahalleleri böyle oluşmuştur. Kentteki çalışma, ikamet veya boş zaman değerlendirme alanları dinamizm içindedir. Kentteki bir işlev veya bir kültürel grup diğerini her an için istila edebilir. Örneğin, belirli bir yerdeki sanayi sektörü ikamet edilen bir semti istila edebilir. Veya tam tersi olabilir. Bu süreçler sonunda, istilaya uğrayan semt karakter değiştirir. "Örneğin, çökmekte olan eski bir semt, yıkılarak yeni konutların yapıldığı lüks bir semt haline gelebilir" (McKenzie, 1925: 74-75; Özalp, 2008: 337). Veya mazbut aile yaşantısının olduğu gecekondu mahallesi zamanla uyuşturucu alt kültürünün istilasına uğrayarak varoş haline gelebilir. "Görülüyor ki, klasik ekolojide, belli bir takım karakteristiklere sahip olan iyice belirlenmiş alanların meydana gelişi, istila ve ard-ardalık vetireleriyle mümkün olmaktadır. Bu alanlardan her biri kendine uygun nüfusu çeken ve seçen bir kuvvet olarak rol oynadığı için şehrin nüfusu meslek, ırk, yaş, cins ve milliyet bakımından farklı olan tali bölümlere ayrılmaktadır. Irk ve din kolonilerinin teşekkülü; nüfusun evli-barklı, çocuklu olan unsurlarının şehrin merkezinden uzaklaşması, daha hareketli ve daha az mesuliyetlere sahip olan kısmın ise merkezde toplanmasından meydana gelen yaş ve cins zümreleşmeleri; toprak fiyatlarının ve kiralardan fazla olduğu yerlerde modern mahallelerin teşekkülü, düşük olduğu yerlerde fakir sınıfların işgal ettiği ve sefalet ve kötülüğün hüküm sürdüğü slum'ların meydana gelişi gibi..." (McKenzie, 1926: 141-154; Yörük, 1959: 161).

Aslında günümüzde post-kapitalizmin ve küreselleşme sürecinin yoğun etkisi altında değişen kentlerde, varoşlaşma süreci için Harvey'in (2012a: 127-287; 2012b: 287-485) 'Sermaye Birikimi Olarak Kent' yaklaşımı uygun açıklama aracı olabilir. Kapitalizmin gelişim sürecinde ilk çevrimde elde edilen aşırı birikim krize yol açmış, sermaye ikinci çevrimde krizi aşabilmek için kentsel mekâna yatırım yapmaya başlamıştır. AVM'ler, lüks konutlar, eğitim-sağlık-spor... kompleksleri vd. yeni yatırım aracıdır. Kent merkezine yakın gecekonducular yeni yatırım alanları olarak belirlenmiştir. Kentsel dönüşüm adı altında müdahale edilen gecekonducuların belirli bir kısmı kentsel bütünleşme sürecine dahil ediliyorsa da geri kalan kısımda varoşlaşma süreci yaşanmaktadır. Örneğin Mersin'de sahil şeridinde ve özellikle Yenışehir ilçesinde lüks konutlar ve yeni tüketim mabetleri yapımı hızla devam ettiği halde, kentin doğusunda kalan (Çay, Çilek, Siteler, Şevket Sümer ve Gündoğdu gibi mahallelerde) varoşlaşma eğilimi baş göstermiştir.

Türkiye'de varoşlaşma konusu daha yoğun çalışılmalıdır. Konunun çok boyutlu ve çok aktörlü bir olgu olduğu en baştan iyi kavranmalıdır. Varoşların oluşması ve yaygınlaşmasının tek aktörü, sorumlusu gecekonducular değildir. "Bunda gecekonducular kadar belediyelerin, siyasi partilerin, hükümetlerin, muhtarların ve aynı zamanda konut piyasası içindeki aktörlerin (inşaat malzemesi satanlar, müteahhitler, 'gecekondu mafyası') de rolü bulunmaktadır" (Aslan, 2009; Erman, 2010). Türk kentleşme sürecinde sonradan ortaya çıkan varoşlaşma, enformel ilişkileri yaygınlaştırması gibi kentsel bütünleşmeye zarar verebilecek özellikleri nedeniyle önlenmesi gereken bir sorundur. Bu sorunun bilimsel açıklaması yapıldıktan sonra çeşitli projeler için devreye girecek olan siyasetçiler, yöneticiler ve diğer uygulayıcılar her halükarda hakça (meşru) ve yaşam kalitesini yükseltecek çözümler üretebilmelidirler.

REFERENCES / KAYNAKÇA

- Adaman, F. ve Keyder, Ç. (2009). Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Raporu. İstanbul: Avrupa Birliği, Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi ve Boğaziçi Üniversitesi Araştırma Vakfı.
- Akdiş, R. R. (1990). Kent Kuramları İçinde Çöküntü Bölgeleri Analizi Bursa-Reyhan Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dan. A.Y. Sarıbay. Bursa: Uludağ Üniversitesi S.B.E. Kamu Yönetimi A.B.D.
- Aslan, Ş. (2009). Kentsel Mekânda Yer Alma Biçimlerinden Tasfiye Edilme Projelerine Kadar Gecekonduya İlişkin Değişen Söylemin Toplumsal Anlamı. 6. Ulusal Sosyoloji Kongresi 1-3 Ekim 2009, Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi. s.952-963.
- Bozkulak, S. (2005). Gecekondu Varoşa Gülsuyu Mahallesi. Edit. H. Kurtuluş, İstanbul'da Kentsel Ayrışma; Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar. s.239-266. İstanbul: Bağlam.
- Çağlayandereli, M. (2005). Bir Sosyal Sorun Olarak Kentsel Doku Değişimi ve Çöküntü Mahalleleri: Gedikpaşa Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dan. K. Tuna. İstanbul: İ.Ü. S.B.E. Sosyoloji A.B.D.
- Çağlayandereli, M. ve Arslan, D. A. (2016). Türkiye'nin Değişen Göç Dinamiğine Bağlı Kültürleşme Problemi İçin Sosyolojik Araştırma Modeli Önerisi. III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu, 25-27 Mayıs 2016, Cilt 4, Bakü: Bakı Avrasiya Universiteti & Niğde Üniversitesi. s.291-298.

- Erder, S. (1997). Kentsel Gerilim. Ankara: um:ag.
- Erman, T. (2002). Kent Yoksulu ve Şiddet: Gecekondu Bağlamında Eleştirel Bir Yaklaşım. Yoksulluk Şiddet ve İnsan Hakları, Ed. Y. Özdek, s.193-202. Ankara: TODAİE.
- Erman, T. (2010). Kent ve Gecekondu. Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları, Der. Ö. Uğurlu vd. s.227-263. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Etöz, Z. (2000). Varoş: Bir İstila, Bir Tehdit! Birikim Dergisi, 132, 1-6.
- Güllüpinar, F. ve Güneş, F. (Edit.). (2011). Kent Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi.
- Harvey, D. (2012a). Sermaye Muamması; Kapitalizmin Krizleri. Çev. S. Savran. İstanbul: Sel.
- Harvey, D. (2012b). Sermayenin Mekânları; Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru. Çev. B. Kıcırd vd. İstanbul: Sel.
- Işık, O. ve Pınarcıoğlu, M. (2001). Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği. İstanbul: İletişim.
- Karpat, K. H. (1973). Gecekondu Sorunu Üzerine. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi (Teksir).
- Karpat, K. H. (2003). Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm (Özgün Adı: The Gecekondu Rural Migration and Urbanization). (çev.) A. Sönmez, Ankara: İmge.
- Kartal, K. (1992). Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye’de Kentleşme. İstanbul: Adım.
- McKenzie, R. D. (1921). The Neighborhood: A Study of Local Life in the City of Columbus, Ohio. American Journal of Sociology, September 1921, Vol: 27: 145–168.
- McKenzie, R. D. (1925). The Ecological Approach to the Study of the Human Community. The City; Suggestions for Investigation of Human Behaviour in the Urban Environment. Edit. M. Janowitz. p. 63-80. Chicago: The University of Chicago.
- McKenzie, R. D. (1926). The Scope of Human Ecology. p. 141–154. Publications of the American Sociological Society Vol: 20.
- Özkalp, E. (2008). Sosyolojiye Giriş. Bursa: Ekin.
- Suttles, G. D. (1968). The Social Order of the Slum, Ethnicity and Territory in the Inner City. Chicago: The University of Chicago.
- Şatıroğlu, A. (2011). Türkiye’de Kent Araştırmalarının Değişimi. Sosyoloji Dergisi, 3 (22), 347-363.
- Tanaydın, M. (2017). Gecekondu Varoşa Dönüşme Sürecine Uyuşturucu Alt Kültürünün Etkileri: Mersin Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dan. M. Çağlayandereli. Mersin: Mersin Üniversitesi S.B.E. Sosyoloji Ana Bilim Dalı.
- Tekeli, İ. (03.10.2012). Türkiye Yürürlüğe Konulan Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmayı Sürdürebilmelidir. Erişim: 01.11.2017. <http://t24.com.tr/media/editorials/files/%C4%B0lhanTekeli.doc>
- Tüfekçioğlu, H. (2015). Gecekondu Varoşa Bir Toplumsal Dönüşüm Örneği: Bayramtepe, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- Türkdoğan, O. (1996). Aydınlıktakiler ve Karanlıktakiler. İstanbul: Timaş.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (10.05.2017). İstatistiklerle Aile, 2016. Haber Bülteni. Sayı: 24646. Erişim: 01.11.2017. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24646>

- Webster. (1971). Webster's New Twentieth Century English Dictionary of the English Language. Cleveland: Collins World.
- Whyte, W. F. (1993). Street Corner Society; The Social Structure of an Italian Slum. Chicago: The University of Chicago.
- Yamanoğlu, M. A. (2006). Kent Yoksulu Gençlerin Yaşam Koşulları ve Yoksulluğun Yeniden Üretimi. İletişim Araştırmaları, 4 (1), 9-48.
- Yörükan, A. (1959). İnsan Ekolojisi'nin Gelişme ve Problemleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi, Sayı 13-14, s.150-165.
- Zorbaugh, H. W. (1927). The Gold Coast and the Slum; Sociological Study of Chicago's Near North Side. Chicago: The University of Chicago.